

เศรษฐกิจบนฐานความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง

Knowledge based economy of ethnic markets in the greater Mekong sub-region

วิจัยา หลักคำ¹

บทคัดย่อ

การศึกษาศรษฐกิจบนฐานความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของเศรษฐกิจและองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง การศึกษาครั้งนี้ เก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มผู้ขายชาติพันธุ์ไทยเขมร ผู้ซื้อ ผู้รับจ้าง และผู้ที่เกี่ยวข้องในตลาดหอณาพิกา จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลจากบริบทเศรษฐกิจและการจำแนกประเด็น 6 ประเด็น คือ ด้านการผลิต พุน แรงงาน การขนส่ง การแจกจ่ายและนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง ใช้เทคนิคการศึกษาข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา

ผลการศึกษา บริบทของเศรษฐกิจในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงพื้นที่ตลาดหอณาพิกา อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ พบว่าบริบทเศรษฐกิจในตลาดชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์ต่อประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาเป็นการหมุนเวียนเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในท้องถิ่นตั้งแต่โบราณ ซึ่งเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้นประจำปี เป็นภูมิรู้และพลวัตให้เศรษฐกิจหมุนเวียนจึงสืบทอดกันมาจนกลายเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาสู่ความถึงรุ่นลูกหลานในปัจจุบันและยังคงสืบสานปฏิบัติรุ่นสู่รุ่นสืบมา

องค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงพื้นที่ตลาดหอณาพิกา จังหวัดสุรินทร์ พบองค์ความรู้ 6 ประเด็น คือ 1) การผลิตสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ได้จากป้าธรรมชาติ สินค้าพืชผักปลูกเอง สินค้ารับฝากจากญาติหรือเพื่อนบ้านในชุมชนและสินค้าที่อยู่ในระบบทุนนิยม 2) พุน ที่ดินสาธารณะประโยชน์และส่วนบุคคล แหล่งน้ำ ปุ๋ยมูลสัตว์ ค่าเช่าพื้นที่และค่าเชื้อเพลิง 3) แรงงานของคนในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามลักษณะงาน 4) การขนส่งลำเลียงโดยรถยนต์ส่วนบุคคลอาศัยมาร่วมกันของผู้ขายในชุมชนเดียวกัน รถยนต์โดยสารสาธารณะและรถจักรยานยนต์ส่วนบุคคล 5) การแจกจ่ายการตั้งราคาไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว มีการขายปลีก ขายเหมา ขายแบบเฉลี่ยยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ที่เหมาะสม และ 6) นิเวศที่เกี่ยวข้อง คือปัจจัยแวดล้อมอื่นที่ทำให้ผู้ขายปรับตัวเมื่อมาอยู่ในตลาดชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ได้ตามสภาวะสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์ ตลาดชาติพันธุ์ เศรษฐกิจ องค์ความรู้

Abstract

The objective of this qualitative research was to study contexts and bodies of knowledge related to economy of ethnic markets in the Greater Mekong Sub-region. Data had been collected through participatory observations and in-depth interviews with 15 of Thai-Khmer sellers, buyers, employees, and concerning people at Hor-Na-Li-Ka market in Surin province. The collected data had been analyzed basing on economic contexts.

¹ นักศึกษา หลักสูตรดุขฎฐิบัณฑิตสาขาวิชาขุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค แชนงวิชาเศรษฐกิจชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

The 6 topics including production, capital, labor, transportation, distribution, and related ecology are discussed using a phenomenological research technique.

The study found that, in term of economic contexts of ethnic market in the Greater Mekong Sub-region, the economic context of ethnic market at Hor-Na-Li-Ka market in Surin province is related to cultures, traditions, and Buddhist beliefs. It is the economic circular flow of the Thai-Khmer ethnic people which inherited since the past time through annual activities of communities. It is considered as the knowledge and dynamic that helps to develop and conserve the ethnic economy; thus, the ethnic economy is inherited until nowadays.

According to bodies of knowledge related to ethnic market, there are 6 bodies of knowledge found at Hor-Na-Li-Ka market. 1) Goods found at Hor-Na-Li-Ka market are from the nature, growing vegetables, deposit goods from relatives or neighbors in community, and goods in the capitalism. 2) Capitals are lands for public benefits, personal lands, water resources, manure, rents, and fuel costs. 3) Labors are from a family where each person is assigned depending on types of work. 4) Goods are transported by a personal car where people within a community going together, a public car, and a personal motorcycle. 5) Prices of goods are not fixed. Patterns of selling consist of retailing, wholesaling, and reduced selling which are depend on a situation. 6) Related ecology is other surrounding factors that make sellers at Hor-Na-Li-Ka market to adjust themselves to survive according to a changing environment.

Keywords: ethnic, ethnic markets, economy, knowledge

ความเป็นมาของปัญหา

ในอดีต สังคมมนุษย์มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง แต่ละครอบครัวสามารถแสวงหาและผลิตอาหารไว้รับประทานในครัวเรือนของตนได้ เมื่อสังคมพัฒนาขึ้น และคนสามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารตลอดจนถึงของเครื่องใช้ที่จำเป็น ได้ในปริมาณที่มากขึ้นกว่าความต้องการ จนเหลือเป็นส่วนเกิน จึงนำผลผลิตส่วนเกินนั้น ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ หรืออาหาร ที่ตนและครอบครัวไม่สามารถผลิตขึ้นมาได้ ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้นเป็นเมือง มีสภาพและฐานะเป็นสังคมเมือง การใช้เงินตราเริ่มแพร่หลาย และการค้าขายมีการขยายตัว ส่งผลให้ความต้องการสินค้าอุปโภค และบริโภคมีมากขึ้นตามไปด้วย จึงเกิดความ

จำเป็น ที่จะต้องมีแหล่งหรือสถานที่ สำหรับซื้อขายสินค้าเหล่านั้น นั่นคือตลาด ซึ่งมักจะเป็นที่ ที่คนในสังคม หรือชุมชนนั้น รู้จัก และสามารถเดินทางไปมาได้สะดวก

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ในช่วงนั้นทิศทางและแนวนโยบายที่ประเทศส่วนมาก ทั้งในกลุ่มซีกโลกตะวันตก และตะวันออก นำมาเป็นการอบในการพัฒนาประเทศ คือ การเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศ แสวงหาตลาดเพื่อระบายสินค้าที่ตนเองผลิตได้มาก เพื่อสร้างความมั่งคั่ง ในรูปของเงินตรา อันเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่ถูกสมมติตามหลักของระบบตลาดเสรี ปรากฏการณ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสการเคลื่อนย้ายทุนเทคโนโลยี ตลาด

การค้า กระจายไปสู่ฐานการผลิตใหม่ๆ โดยใช้ทรัพยากรอันมีค่าของประเทศเป็นเครื่องดึงดูดนักลงทุน บัณฑิตเหล่านี้นำมาซึ่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจของประเทศอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ของการขาดความสมดุลระหว่างมิติของการพัฒนากับมิติความเป็นมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับมิติแห่งธรรมชาติ อันอาศัยระบบคุณค่าทางจิตใจเป็นสื่อกลางแห่งความสัมพันธ์ที่โคจรอยู่อย่างกลมกลืนตลอดมาหลายประเทศจึงหันมาให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์มากขึ้น โดยเฉพาะทุนมนุษย์ระดับรากหญ้า หรือกลุ่มชนที่เป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมในพื้นที่มากขึ้น เพื่อความยั่งยืนในวิถีทางการพัฒนา

ระบบการค้าของคนท้องถิ่นถือว่าเป็นระบบการค้าอันดับแรกและเป็นระบบที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ โดยปรากฏหลักฐานการค้าขายแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาถึงยุคอียิปต์โบราณ ตั้งแต่ก่อนสมัยคริสตกาล ส่วนในภูมิภาคสุวรรณภูมิ เป็นดินแดนที่มีนักเดินทางชาวชมพูทวีปและชาวอาหรับเปอร์เซียได้เดินทางผจญภัยแลกเปลี่ยนค้าขายสิ่งของเครื่องใช้ ต่างพากันเรียกผืนแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์โบราณว่าดินแดนสุวรรณภูมินี้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขาย หรือ จุดนัดพบ หรือ สะพานแผ่นดิน เชื่อมโยงระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออกเข้าด้วยกัน แล้วเกิดความมั่งคั่งและมั่นคง จนมีรัฐใหญ่ๆ เกิดขึ้นในยุคต่อๆ มา (สุจิตต์ วงษ์เทศน์, 2556)

จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำมาค้าขายในตลาดนั้นเกิดการเรียนรู้มาตั้งแต่ยุคโบราณกาล โดยมีวิวัฒนาการการค้าขึ้นมาเรื่อยๆ จนพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต พร้อมกันนั้นคนในท้องถิ่นก็มีการรักษาวัฒนธรรมแบบแผนการดำเนินชีวิตหรือการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจ ดังคำกล่าว

ของประเวศ วะสี (2546) ได้กล่าวถึงการศึกษาเศรษฐกิจบนรากฐานทางวัฒนธรรม จึงเป็นการศึกษาความเป็นมาของเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ ผู้คน การดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น โดยเสนอหลัก ของเศรษฐกิจวัฒนธรรม หรือ เรียกอีกอย่างว่า “เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง” ตอนหนึ่งว่าการพึ่งตนเองต้องคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศใดก็เป็นจุดแข็งของประเทศนั้นวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความมั่นคงของตนเอง

นอกจากนี้เศรษฐกิจวัฒนธรรมยังเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญแก่การสร้างเสริมเข้มแข็งให้ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น คือ ให้แก่สถาบันที่เป็นรากฐานของสังคม จะทำให้สังคมมีโครงสร้างที่มั่นคงตั้งข้อเท็จจริงที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2550) ได้สนับสนุนแนวคิดนี้ สรุปได้ว่าสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ มีสถาบันหลัก คือ ชุมชนท้องถิ่น สถาบันนี้อุดมด้วยวัฒนธรรมแห่งชุมชน คือ วัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัย ผูกพันช่วยเหลือกัน โดยที่ทุกคนคำนึงถึงและยอมรับประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าหมู่บ้านอยู่รวมกันโดยความเป็นมิตรไมตรีและน้ำใจ ความเป็นชุมชน ลักษณะหลักของชาวไทย ไทยมีวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลักของชนชาติ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน จึงมีความเข้มแข็งโดยธรรมชาติ เพราะวางอยู่บนสถาบันที่เป็นของชนชาติ เป็นเศรษฐกิจที่มีขอบเขต ไม่เฉพาะแต่ ณ ระดับชุมชนท้องถิ่น ผ่านทางวัฒนธรรมร่วมได้ร้อยรวมหลายท้องถิ่นขึ้นเป็นเขตเดียวกันโดยธรรมชาติ เป็นเขตเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาแนวเศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศชาติ

นอกจากนี้สุวิดา ธรรมมณีวงศ์ (2556) ได้กล่าวถึง ตลาดมีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิต เพราะเป็นพื้นที่ของการดำรงชีพและสร้างฐานะทางครอบครัวจนประสบผลสำเร็จ เป็นแหล่งพัฒนาอาชีพ สร้างความรู้ สร้างคน การศึกษา ตลาดจึงมีแง่มุมที่นอกเหนือจากเศรษฐกิจการค้า เพราะตลาดเป็นพื้นที่ที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ หรือตลาดในฐานะพื้นที่แห่งเครือข่ายความเชื่อมโยงระหว่างตลาดและผู้ค้าในตลาด ดังคำกล่าวของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “ตลาดไม่ใช่เรื่องของการค้า มีเรื่อง สังคม วัฒนธรรม การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนด้านอื่นๆ คนไทยใหญ่มีคำพูดว่า อยากฉลาดให้ไปตลาด” ตลาดนับว่าเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจประชาชน โดยตลาดมีบทบาทเป็นศูนย์รวมและกระจายสินค้าระหว่างท้องถิ่นกับภูมิภาค ระดับประเทศ และภายนอกประเทศ ตลาดยังปรับตัวโดยเพิ่มบทบาทตลาดให้รองรับเศรษฐกิจประชาชน จึงสะท้อนการเปิดพื้นที่ให้เศรษฐกิจประชาชนสามารถดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางเศรษฐกิจของทุนขนาดใหญ่ บทบาทของตลาดที่กล่าวมาสะท้อนคุณค่าทางสังคมที่สังคมตลอดมา เพราะตลาดส่งเสริมเศรษฐกิจของครัวเรือนที่เน้นการดำรงชีพ

ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ การดำเนินกิจการโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยเขมร การซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ เป็นการเรียนรู้ในตลาดหอณาพิกา เกิดจากวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่กระบวนการผลิต การขนส่ง การจัดวางสินค้า การจัดจำหน่าย การอยู่ร่วมกันของพ่อค้าแม่ค้าในตลาด และการเรียนรู้ถึงกลไกทางการตลาดที่จะทำให้จำหน่ายสินค้าได้ อันเป็นความรู้และวิธีการที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนในตลาดชาติพันธุ์ดังกล่าวอย่างปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สตรีวัย 70 ปี ชาวชาติพันธุ์ไทยเขมร ที่ตลาดหอณาพิกา อำเภอเมือง จังหวัด

สุรินทร์ โดยนุ่น จงบริบูรณ์ (2557) ได้กล่าวว่า “...ได้ความรู้เรื่องการปลูกผัก การจัดผัก การแสวงหาวัตถุดิบที่จะนำมาจัดวาง การเลือกพื้นที่...” จากมูลเหตุดังกล่าวทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากได้มีการศึกษาทำความเข้าใจถึงเศรษฐกิจบนฐานความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ จะทำให้เห็นภาพฉายเศรษฐกิจโดยรวม และเกิดการต่อยอดภูมิรัฐของกลุ่มชนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงให้เป็นแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจวัฒนธรรมของชุมชนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบริบทของเศรษฐกิจและองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกพื้นที่ตลาดหอณาพิกา อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ขายชาติพันธุ์ไทยเขมร ผู้ซื้อ ผู้รับจ้าง และผู้ที่เกี่ยวข้องในตลาดชาติพันธุ์ จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ โดยเจาะจงเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ประกอบไปด้วยประเด็นบริบทของเศรษฐกิจ และ องค์ความรู้ ในด้าน การผลิต ทุน แรงงาน การขนส่ง การแจกจ่าย และนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลทางภาคสนาม ผู้วิจัยทำการสำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์แบบเชิงลึกในกลุ่มผู้ขาย ผู้ซื้อ ผู้รับจ้าง และผู้ที่เกี่ยวข้องในตลาดชาติพันธุ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการจดบันทึก

การหาคุณภาพของข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยการยึดหลักการตรวจสอบข้อมูลแบบ “สามเส้า” คือ การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน คือ บุคคล เวลา สถานที่ ซึ่งเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลก่อนการรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสรุปกลุ่มประเด็นสำคัญ 6 ด้าน คือ การผลิต ทุน แรงงาน การขนส่ง การแจกจ่ายและนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลในพื้นที่ตลาดหอนาฬิกา จังหวัดสุรินทร์ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับบริบทของเศรษฐกิจและองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ ได้สรุปประเด็นสำคัญได้ 6 ด้านคือ การผลิต ทุน แรงงาน การขนส่ง การแจกจ่ายและนิเวศที่เกี่ยวข้อง ในกลุ่มผู้ขายชาติพันธุ์ไทยเขมร ทั้งผู้ซื้อ ผู้รับจ้างและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

บริบทเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ต่อประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาเป็นการหมุนเวียนเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในท้องถิ่นตั้งแต่โบราณ ซึ่งจะเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้นประจำปี เป็นภูมิรู้และพลวัตให้เศรษฐกิจหมุนเวียน จึงสืบต่อกันมาจนกลายเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาล่องมาจนถึงรุ่นลูกหลานในปัจจุบันและยังคงสืบสานปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ในรอบปีดังนี้

เดือนมกราคม เป็นเดือนที่เริ่มต้นใหม่ของปีปฏิทิน ประชาชนจึงถือเอาเดือนใหม่นี้เป็นการเริ่มต้นสิ่ง

ใหม่ๆ สิ่งดีๆ ของชีวิตตนเอง ประชาชนในหมู่บ้านจะทำบุญตักบาตร ฟังพระสวดมนต์ โดยการนิมนต์พระมาสวดมนต์ทำพิธีเสริมสิริมงคลที่หมู่บ้านของตน ประกอบกับเป็นช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวเสร็จจากท้องไร่ท้องนา “ข้าว” จึงถูกแปรรูป ซื่อขายหมุนเวียนกลายเป็นของกำนัลในลักษณะข้าวหอมสุรินทร์ ระบบการเงิน การผลิตและแปรรูป แรงงาน การขนส่ง และการแจกจ่าย เป็นกลไกหมุนเวียนเศรษฐกิจ

เดือนมีนาคม เดือนนี้จะนิยมจัดงานมงคล เช่น ประเพณีแต่งงาน เพื่อสร้างครอบครัวหรือหน่วยเศรษฐกิจใหม่ ทำให้เศรษฐกิจการค้าขายหมูและพืชผักใช้ในการประกอบพิธีกรรมและจัดเลี้ยงแขกหรือแพร่สะพัด

เดือนเมษายน ประเพณีวันสงกรานต์ตรงกับวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี ก่อนจะถึงวันสงกรานต์จะมีประเพณีต้อม (“ต้อม แปลว่า หยด”) ชาวบ้านจะมีการระดมเงินบริจาคและขบวนแห่ (เรือมตรุษ) บอกบุญและเรียไรเงินหรือผ้าทอมือนำไปถวายวัด ทางวัดก็นำเงินและรายได้จากการขายผ้าไปซื้อวัสดุก่อสร้างสร้างอุโบสถ กุฏิ ห้องน้ำหรือศาลาวัด ให้ชาวนาและฆราวาสมากرابไหว้และใช้ประโยชน์ในการบำเพ็ญเพียร ฉะนั้นบุญประเพณีสงกรานต์จึงเป็นกลไกให้องค์รวมเศรษฐกิจเคลื่อนตัวและหมุนเวียนทั้งทุน การผลิตใหม่ การแจกจ่าย แรงงานและการขนส่ง

เดือนพฤษภาคม เป็นช่วงเริ่มฤดูฝน ประชาชนในหมู่บ้านจะมีการเช่นไหว้เจ้าที่ประจำนาเป็นการขอพรจากพระแม่ธรณีในการทำนา เพื่อให้ได้ผลผลิตดีบุญประเพณีเหล่านี้ปรากฏทั่วทุกหมู่บ้านกลายเป็นกลไกทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ทุนเพื่อซื้อเครื่องประกอบพิธีกรรม คนพื้นเมืองในวัฒนธรรมเขมรได้เรียนรู้ประกอบเครื่องเช่นไหว้ ผลิตอุปกรณ์ทำนาซึ่งทำจากต้นกล้วยทุกส่วน ข้าวสุก

ข้าวสาร ข้าวเปลือก อ้อย มะพร้าว และวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหารเลี้ยงทั้งผีและแขกหรือมีการระดมแรงงานลงแขกจัดงานบุญและแจกจ่ายกันและกัน

เดือนกรกฎาคม เป็นช่วงเดือนการทำบุญเข้าพรรษาว่านคำประเภทสังฆภัณฑ์ค้าขายรายได้ดี ขณะเดียวกันสตรีชาวสุรินทร์ก็ได้ถักทอผ้าไหมหรือฝ้าย สีขาวและสีเหลืองเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ทำให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตขึ้น

เดือนกันยายน “ประเพณีแซนโถงตา” หรือประเพณีเดือนสิบองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์และองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ทำการโฆษณาและยกขบวนบุญประเพณีเดือนนี้ให้มีความสำคัญที่สุดในรอบปีรองจากงานแสดงช้างเดือนพฤศจิกายน ปรากฏผู้คนแรงงานสุรินทร์ที่ไปทำงานต่างถิ่นก็กลับมาบ้าน ซื้อเครื่องเช่นไห้วและวัตถุดิบมาจัดแต่งประกอบ “ข้าวพันธุ” ประดับกระเซอและคานหาบแห่ไปวัดและฟังธรรมจากภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้ยังจัดบั้งข้าวเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ (ไถบายเบญ) แปรรูปข้าวเป็นชนิดต่างๆ เพื่อให้ถูกใจผีบรรพบุรุษ ที่ประเทศกัมพูชาก็ทำพิธีกรรมนี้เช่นกัน ดังนั้นเดือนนี้จึงมีทั้งผู้ลงทุน แรงงาน ผู้ผลิต ตลาด มาพบกัน ฟันฟูเศรษฐกิจ

เดือนตุลาคม บุญกฐิน งานบุญกฐินเป็นบุญถวายผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ ซึ่งจำพรรษาแล้วนิยมทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ในพิธีทำบุญทอดกฐินเจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดกฐินไว้ล่วงหน้าโดยมีการเตรียมผ้าไตรจีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดจนบริวารอื่นๆ และเครื่องไทยทาน การบอกบุญญาติมิตรและผู้คุ้นเคยให้ทราบด้วย นอกจากนี้บางท้องถิ่นได้มีการจัดทำบุญจุลกฐิน ซึ่งชาวบ้านจะร่วมมือกันทำการทอดผ้ามาผืนหนึ่งเพื่อใช้ถวายวัดที่ทำการทอดกฐิน ผ้าผืนนี้จะร่วมกันทำโดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมฝ้าย การปั่นฝ้าย จนกระทั่งทอดออกมาเป็นผืน ทุกขั้นตอนจะทำ

กันให้เสร็จภายใน 1 วัน ก่อนทำการทอดกฐินซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันของทุกคน และมีความเชื่อว่าการทำบุญกฐินนั้นได้บุญมาก

เดือนพฤศจิกายน ประเพณี “งานแสดงของข้าง” ซึ่งเป็นการระดมช้างและความขี้ขลาดกลับมารวมกันถึง 200 เชือก มีนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติมามากมาย เศรษฐกิจคนสุรินทร์เคลื่อนตัวโดยกระบวนการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

จากบริบทความสัมพันธ์ของพลวัตเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับวิถีบุญประเพณีในรายเดือน รอบปีดังกล่าวข้างต้น สรุปเป็นองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงในพื้นที่ของตลาดหอนาฬิกาอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยองค์ความรู้ด้านการผลิต ทุน แรงงาน การขนส่ง การแจกจ่าย และนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. การผลิต การผลิตวัตถุดิบมี 3 รูปแบบ คือรูปแบบที่ 1 วัตถุดิบจากป้าธรรมชาติ เช่น กบ เขียด ปูนา ปลา จิ้งหรีด สะเดา ผักลึ่มผัว ฯลฯ ได้มาจากการที่ผู้ชายอาศัยสิ่งแวดล้อมป้าธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตน รูปแบบที่ 2 วัตถุดิบพืชผักจากการผลิตขึ้นเองและการรับฝากจากญาติหรือเพื่อนบ้านในชุมชน เช่น ผักกาดเขียว ผักกาดขาว โหระพา แมงลัก กะเพรา ค่ะน้า กว้างตุ้ง ฯลฯ วัตถุดิบเหล่านี้ล้วนเป็นที่ต้องการของตลาดเป็นจำนวนมาก รูปแบบที่ 3 วัตถุดิบที่อยู่ในระบบทุนนิยม ผู้ชายจะสรรหาเพิ่มเติมจากวัตถุดิบจากป้าธรรมชาติและผลิตขึ้นเองไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย ผู้ชายจำเป็นต้องหาวัตถุดิบเพิ่มเติมเพื่อความหลากหลายของสินค้าให้ผู้บริโภคได้เลือกซื้อ

2. ทุน ทุนที่ดิน ผู้ชายรู้จักใช้ที่ดินว่างเปล่าของตนและที่ดินสาธารณะประโยชน์ของชุมชนในการปลูกพืชทางการเกษตรเพื่อการยังชีพและการแจกจ่าย แหล่งน้ำ แหล่งน้ำส่วนบุคคลและสระ

สาธารณประโยชน์ของชุมชน บัญ ใช้บุญมูลสัตว์ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต เป็นการใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์และได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัยจากสารเคมี ค่าเช่าพื้นที่ พื้นที่ไม่ได้จับจองเป็นการถาวรมีการถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันทุนแรงงานของคนในครอบครัว ทุนค่าวัสดุเชื้อเพลิง

3. แรงงานของคนในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามลักษณะงาน งานที่ต้องอาศัยแรงเยอะ เช่นการขุด ยก แบก หาม จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย งานที่ต้องอาศัยแรงน้อยและละเอียดอ่อนประณีตสวยงาม เช่น เก็บผัก มัดผัก จัด วาง เรียงพืชผักให้ดูสวยงาม และการค้าขาย จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง การค้าขายที่อาศัยแรงงานของคนในครอบครัวทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความอบอุ่น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

4. การขนส่งลำเลียงโดยรถยนต์ส่วนบุคคล อาศัยมาร่วมกันของผู้ชายในชุมชนเดียวกันด้วยการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายร่วมกัน เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชน รถยนต์โดยสารสาธารณะและรถจักรยานยนต์ส่วนบุคคลเกิดความเห็นอกเห็นใจของคนในครอบครัว

5. การแจกจ่ายนายการตั้งราคาไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว มีการขายปลีก ขายเหมา ขายแบบเลหลังยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ที่เหมาะสม

6. นิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง คือปัจจัยแวดล้อมอื่นที่ทำให้ผู้ชายปรับตัวเมื่อมาอยู่ในตลาดชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ได้ตามสภาวะสิ่งแวดล้อม เช่น การปรับตัวในการค้าขายในช่วงเวลายาวนานตลอดทั้งคืน สุขภาพร่างกายที่แข็งแรงของผู้ชายที่สูงอายุ และนอกจากนั้นสินค้ายังเป็นตัวเชื่อมถึงการรักษารักษาประเพณี

วัฒนธรรม ความเชื่อ ลัทธิผี พราหมณ์ พุทธศาสนาของชุมชนไว้

อภิปรายผล

บริบทของเศรษฐกิจและองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำแม่โขง ในพื้นที่ศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในท้องถิ่นชาวไทยเขมร ที่มาค้าขายในตลาดหอนาฬิกา เทศบาลเมืองสุรินทร์ แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีปกติของผู้คนแถบนี้ทุกๆด้าน ผนวกกับความเชื่อมโยงของวัฒนธรรม บุญประเพณีที่เป็นเสมือนตัวขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตขององค์ประกอบเศรษฐกิจทั้ง 6 ด้าน สอดคล้องกับงานพิศสัยสงวน (2543) ที่กล่าวไว้ว่าระบบเศรษฐกิจ ยังเป็นระบบหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพื้นฐานอย่างหนึ่งของสังคม เข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของต่างๆ กับมนุษย์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน และยศ สันตสมบัติ (2537) ได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์ในด้านการผลิต การแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนทรัพยากร และการบริโภคผลผลิต อันเป็นกลไกซึ่งผูกพันกับหน้าที่ขององค์กรทางสังคม การเมือง กฎหมาย ศาสนา และศิลปะ นั้นแสดงว่า การที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จะดำรงระบบเศรษฐกิจไว้ และทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะวิถีประเพณีวัฒนธรรมของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่ตนเอง รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียงที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย จากบริบทความสัมพันธ์ของพลวัตเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับวิถีบุญประเพณีในรายเดือน รอบปีดังกล่าว สรุปเป็นองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำแม่โขง 6 ประเด็น ประกอบด้วยองค์ความรู้ด้านการผลิต ทุนแรงงาน การขนส่ง การแจกจ่าย และนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) การผลิตสินค้า

เป็นสินค้าที่ได้จากป่าธรรมชาติ สินค้าพืชผักปลูกเอง สินค้ารับฝากจากญาติหรือเพื่อนบ้านในชุมชนและ สินค้าที่อยู่ในระบบทุนนิยม (ผักถุง) 2) ทุน ที่ดิน สาธารณะประโยชน์และส่วนบุคคล แหล่งน้ำ ปุ๋ยมูลสัตว์ ค่าเช่าพื้นที่และค่าเชื้อเพลิง 3) แรงงานของคนในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามลักษณะงาน 4) การขนส่งลำเลียงโดยรถยนต์ส่วนบุคคลอาศัยมาร่วมกันของผู้ชายในชุมชนเดียวกัน รถยนต์โดยสารสาธารณะและรถจักรยานยนต์ส่วนบุคคล 5) การแจกจ่ายการตั้งราคาไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว มีการขายปลีก ขายเหมา ขายแบบเลหลัง ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ที่เหมาะสม และ 6) นิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง คือปัจจัยแวดล้อมอื่นที่ทำให้ผู้ชายปรับตัวเมื่อมาอยู่ในตลาดชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ได้ตามสภาวะสิ่งแวดล้อมทั้งนี้องค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ดังกล่าว สอดคล้องกับสุวิดา ธรรมณีนวงศ์ (2556) ได้กล่าวว่า ตลาดเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าจากชุมชนและละแวกใกล้เคียง ตลาดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจประชาชนบทบาทของตลาดที่กล่าวมาสะท้อนคุณค่าทางสังคมที่ส่งสมตลอดมา เพราะตลาดส่งเสริมเศรษฐกิจของครัวเรือนที่เน้นการดำรงชีพ ดังนั้นองค์ความรู้ที่พบในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงเป็นภูมิปัญญาของผู้ชายในการจัดการบริหารวัตถุดิบในชุมชนให้เป็นสินค้าเพื่อวางจำหน่ายในตลาดชาติพันธุ์เพื่อให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว และควรค่าอย่างยิ่งที่จะนำไปบูรณาการเพื่อจัดหมวดหมู่คลังความรู้ และถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งอนุชนรุ่นหลังได้รับรู้สืบทอดต่อไป

สรุปผลการวิจัย

พบว่าบริบทเศรษฐกิจในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขงมีความสัมพันธ์ต่อประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาเป็นการหมุนเวียน

เศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในท้องถิ่นตั้งแต่โบราณ ซึ่งเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้นในรายเดือน ประจำปี เป็นภูมิรู้และพลวัตให้เศรษฐกิจหมุนเวียนจึงสืบทอดกันมาจนกลายเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำแม่โขงมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงสืบสานปฏิบัติรุ่นสู่รุ่นสืบมา จากบริบทความสัมพันธ์ของพลวัตเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับวิถีบุญประเพณีในรายเดือน รอบปีดังกล่าว สรุปเป็นองค์ความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำแม่โขง 6 ประเด็น ประกอบด้วยองค์ความรู้ด้านการผลิต ทุนแรงงาน การขนส่ง การแจกจ่าย และนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) การผลิตสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ได้จากป่าธรรมชาติ สินค้าพืชผักปลูกเอง สินค้ารับฝากจากญาติหรือเพื่อนบ้านในชุมชนและ สินค้าที่อยู่ในระบบทุนนิยม (ผักถุง) 2) ทุน ที่ดิน สาธารณะประโยชน์และส่วนบุคคล แหล่งน้ำ ปุ๋ยมูลสัตว์ ค่าเช่าพื้นที่และค่าเชื้อเพลิง 3) แรงงานของคนในครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามลักษณะงาน 4) การขนส่งลำเลียงโดยรถยนต์ส่วนบุคคลอาศัยมาร่วมกันของผู้ชายในชุมชนเดียวกัน รถยนต์โดยสารสาธารณะและรถจักรยานยนต์ส่วนบุคคล 5) การแจกจ่ายการตั้งราคาไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว มีการขายปลีก ขายเหมา ขายแบบเลหลัง ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ที่เหมาะสม และ 6) นิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้อง คือปัจจัยแวดล้อมอื่นที่ทำให้ผู้ชายปรับตัวเมื่อมาอยู่ในตลาดชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ได้ตามสภาวะสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เศรษฐกิจบนฐานความรู้จากข้อค้นพบของการศึกษานี้ คือความรู้จากพลวัตที่เกิดเวียนว่ายอยู่ในตลาดชาติพันธุ์ ที่มีความเชื่อมโยงของวัฒนธรรม

บุญประเพณี ทั้งนี้องค์ความรู้เหล่านั้น ควรค่าแก่การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มชาติพันธุ์ โดยควรนำไปบูรณาการจัดหมวดหมู่คลังความรู้ และถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งอนุชนรุ่นหลังได้รับรู้เพื่อสืบทอดต่อ ในประเด็นหลักๆ ดังนี้

1. คุณค่าของบุญประเพณี ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีของผู้คนทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และต่างกลุ่มชาติพันธุ์

2. การจัดทำแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน ประเพณีในชุมชน หรือในสถานศึกษา

3. หน่วยงานหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรนำแนวคิดจากข้อค้นพบในผลการศึกษา ไปเป็นส่วนประกอบเพื่อฐานรากที่มั่นคงของพื้นที่ เริ่มจากอนุรักษ์สืบสานบุญประเพณีนำวิถีเศรษฐกิจชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำผลการวิจัย เรื่อง เศรษฐกิจบนฐานความรู้ในตลาดชาติพันธุ์ ไปเปรียบเทียบกับตลาดสมัยใหม่ เพื่อค้นหาข้อดี แล้วนำมาพัฒนาตลาดชาติพันธุ์ในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาด้านการเลือกใช้โปรโมชัน การประชาสัมพันธ์ หรือ การจัดจำหน่ายผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รามการพิมพ์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2550). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

ประเวศ วะสี. (2546). **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. (2556). การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม : กรณีศึกษาตลาดในลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากรฉบับภาษาไทย**, ปีที่ 33(ฉบับที่ 2), 211-244.

สุจิตต์ วงษ์เทศน์. (2556). **นครพนม มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ: ชนนิยม.

ผู้ให้สัมภาษณ์

นุ่น จงบริบูรณ์ (7 เมษายน 2557)